

Federalizmas¹

Stanislovas Svanievičius

Vakaro, kuris buvo surengtas maršalkos Pilsudskio garbei, pranešime mes tinkamai pasisakėme apie Svanievičiaus žodžius. Esame vienas iš nedaugelio laikraščių, kuris nebijo savo priešininkams nurodyti jiems priklausančią vietą. Tuo tarpu skaitytojai patys turi nuspręsti, kad Svanievičiaus pasisakyme yra nurodoma tokia demokratinė-federacinė koncepcija, kuri remiasi tautų lygybe. Kadangi vėl aktualus tapo federacinių projektų klausimas, nors istorinės kritikos dėl maršalkos Pilsudskio skaitinių nesibaigia, todėl su mielu noru dalijamės su skaitytojais pagrindiniais momentais iš p. Svanievičiaus pasisakymo, praleidžiant pastraipas apie dabartinę politiką. (Red.)

Kada mes susimąstome apie dabartinės Lenkijos gyvavimo analizę, kada aš galiu įsijausti į šias psichines sroves, kurios sudaro mūsų nacionalinio gyvenimo nunykstančių jėgų šaltinius ir jėgas, formuojančias tą gyvenimą, tai bet kuriuo atveju prieinu prie išvados, kad šiandien iš esmės egzistuoja dvi Lenkijos. Viena - kuri į save traukia visą tai, kas mūsų istorijoje buvo geriausia ir garbingiausia, t.y. visą tai, kuo mūsų dabartiniai istorikai didžiuojasi, ir kuri per tamsiuosius priespaudos laikus atnešė nepažeistus didžiausius prisiminimus apie mūsų praeitį, apie mūsų valstybingumo aukso amžiaus tradicijas ir senas Jogailos epochos tradicijas. Ta Lenkija nelaisvės priespaudos ir nelaimės laikais turėjo progą geriausią viziją apie naują Lenkiją, kuri ateis, apie ateitį Lenkijos su senosios Abiejų Tautų Respublikos dvasia, jos senomis plačiomis sienomis nuo jūros iki jūros, kuri savo kultūros ir dvasios jėga sugebės sujungti aplink save laisvas tautas. Iš šios Lenkijos dvasios gimė tavo legionai, maršalka.² Iš jos dvasios taip pat gimė tavo garsi devyniasdešimtų metų balandžio mėnesio kalba.³

¹ Išversta iš: Świaniewicz, Stanisław (1923). "Federalizm". *Słowo*, 08.1923.

² Maršalka (lenk. Marszałek) — vienas iš kreipinių, kuriuo Jozefo Pilsudskio rėmėjai pagarbiai vadino savo vadą 1920-1930 m. Dabar šis apibrėžimas taip pat yra dažnai naudojamas lenkų istoriografijoje. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba*.

³ Turima omenyje Juzefo Pilsudskio 1919 m. balandžio 22 d. kreipimasis, kurį jis pateikė tris dienas po to, kai lenkų kariai lenkų-sovietų karo metu užėmė Vilnių. Kreipimesi be kitų dalykų taip pat buvo paskelbtas ketinimas vietos žmonėms suteikti „galimybę išspręsti vietos etninius ir religinius klausimus taip, kaip jie nori ir be jokios jėgos ar spaudimo iš Lenkijos pusės“. Pateikta kitame tekste. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba*.

Tačiau, yra dar ir kita Lenkija, kuri yra nepalyginamai gausesnė nuo pirmosios, ir kuri jau prarado tradicijų siūlą, jungiantį ją su senaisiais laikais.

Lenkija, kuri nemoka įsijausti į stiprių istorinių procesų dažnį ir negali suprasti, kad iš esmės didelė tauta gyvuoja ne vien tik siauru šiandienos interesus, tačiau privalo mokėti taip pat žiūrėti į ateitį ir į šimtmečius praeitį. Šita Lenkija šiandieninėje laukinėje psichozėje, kuri šiandien apima visą Europą, tapo viena iš infekcinių ligų protrūkio šaltiniu. Iš šios Lenkijos dvasios gimė Rygos traktatas. Tai yra ta Lenkija, kuri šiandien valdo.

Šios dvi Lenkijos tarp savęs kovoja. Iki šiol šioje kovoje persvara buvo kitos Lenkijos pusėje.

Ponai man atleis už tai, kad paskysiu dabar kelis sakinius, nors aštrius ir žeidžiančius, o galbūt ir per daug drąsius, kaip studentui vyresnių politikų tarpe. Nenorėčiau būti klaidingai suprastas, tačiau tame visame, kas šiandien pas mus vyksta, tame dideliame mūsų šiandieninio nacionalinio ir politinio gyvenime chaose, kurį galbūt ne visada galiu gerai suprasti, šiame nacionalizmo laimėjime, yra kažkoks man keistas mūsų atgimimo paradoksas, kuris tuo pačiu metu daugeliui iš mūsų yra ir gili pergyvenimų ir svajonių tragedija, ir idealų tragedija.

Kažkada atrodė, kad sukurta iš ją pasidalijusių imperijų griuvėsių nepriklausoma Lenkijos valstybė bus gyvas šių tamsių jėgų, kokiomis ikikarinės Europos gyvenime buvo pasidalijusios mus valstybės, galutinio sunaikinimo simbolis, garsus ir pergalingas protestas prieš užvaldžiusių valstybių sistemą. Tuo metu atsitiko įdomus dalykas. Kai senose užvaldžiusiose valstybėse, revoliucijos liepsnose ir audrose, vidinių riaušių chaose, pasireiškia nežinomi dalykai, galbūt iš esmės nauji, gal geri, o gal ir blogi, mes stovime ties dideliu klausimu, ar Lenkija, ta kenčianti Lenkiją, Lenkija, kuri iškėlė šūkį: „lygūs su lygiais, laisvi su laisvais“, kuri ėjo kovoti už savo ir kitų tautų laisvę, ar ta Lenkija dabar daugeliu atžvilgių netampa mus užvaldžiusių valstybių sistemos paveldėtoja.

Čia ne vieta pateikinti faktus ir pavyzdžius, tačiau, kad žodžiai nebūtų tušti, norėčiau Ponams vieną pateikti, gal pirmą pasitaikiusį, o gal ir labiau būdingą negu kiti. Šių metų pavasarį aš girdėjau kaip žinomas Vilniaus advokatas⁴, kuris kažkada buvo geriausias gynėjas politiniuose procesuose, kuris carų teismuose gynė lenkų mokytojus, kaltinamus slapto vaikų mokymu skaityti ir rašyti lenkų kalba, pasakojo, kad netrukus turės stoti prieš Lenkijos Žečpospolitos teismą Balstogėje⁵, nes ten nuo tų pačių taip

⁴ Turima omenyje Tadeušas Vrublevskis* – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

⁵ Turima omenyje vadinamasis 45-asis procesas, kuris vyko 1923 m. gegužės mėn. Balstogėje. Jo

gerai jam paŹystamų baudžiamojo kodekso⁶ straipsnių turės ginti baltarusių mokytojus, kaltinamus tuo, kad slaptai mokė baltarusių vaikus gimtosios kalbos.⁷

Tačiau, šita atgimimo tragedija liečia ne tik tam tikrus mūsų vidinius dalykus, bet siekia ir gilesnius, kurie šiandien jau įtakoja mūsų valstybinės politikos pagrindus ir šios politikos pagrindinę kryptį.

Turiu čia omenyje tą koncepcijų sąrašą, kuris tinkamai, ar netinkamai yra pakrikštytas mūsų federalizmo teiginiu. Federalizmas yra ne tik sluoksnio šalto proto teiginys, proto to sluoksnio, kuris tik matuoja ir sveria. Federalizmas - tuo pat metu yra didžiausia mūsų praeities tradicija, tai mintis apipinta mūsų gražiausių poetų dainų ritmais, tai idėja, apie kurią svajojo tie, kurie sunkiausiais laikais už Lenkiją kovojo ir mirė. Federalizmas ne tik buvo perbrauktas Rygos traktate. Mūsų tragedija siekia giliau. Šiandien tai teiginys apie tautų sąjungos sukūrimą ant caro griuvėsių, tai Lenkijos teiginys, tačiau šitą mūsų teiginį ir norą pakelia ir numeta Rusija. Rusija mums yra priešiška, Rusija šiandien bolševikų, rytoj - jau nežinia kieno. Tačiau, kai skaitome sovietų laiškus, kai įsigiliname į sovietų vyrų kalbas apie naują tautinės politikos kryptį, man susidaro toks įspūdis, kad federalizmas nėra vien tik teiginys, susijęs su sovietų santvarka. Rusų federalizmas – tai atgimstanti nauja ir ypatingai mums pavojinga maskvietiško imperializmo rūšis. Taigi, mūsų mitas, gražiausias sapnas apie naują Lenkiją, stiprią ir galingą Lenkiją, turinčią didžiulį istorinį vaidmenį, mūsų svajonių viršūnė svyra, lūžta ir krenta į bedugnę spaudžiama brutalių faktų...

metu teisė antilenkiško baltarusių partizanų judėjimo Gardino ir Balstogės apylinkėse dalyvius. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

⁶ Pirmaisiais tarpukario metais laikinai toliau veikė baudžiamoji trijų imperijų teisė Lenkijos Respublikos teritorijos žemėse, kurios buvo kitų valstybių sudėtyje prieš Pirmąjį pasaulinį karą: Rusijos, Austrijos-Vengrijos ir Vokietijos. Šiuo atveju kalbame apie Rusijos imperijos baudžiamąjį kodeksą. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

⁷ Kalba eina apie Verą Masloučik-Matejčuk* (1896-1981 m.). – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*